

Kotula Bolesław (1849-1898)

Badacz Galicji, Tatr i Alp

Urodził się 27 października 1849 roku w Cieszynie (Teschen), w rodzinie Andrzeja Kotuli, adiunkta sądowego i Anny Tetl. Pierwsze nauki pobierał w domu w Ipoly-Sagh na Węgrzech i już w dzieciństwie, za sprawą ojca, miłośnika botaniki i entomologii, zainteresował się roślinami i owadami. Od roku 1857 uczęszczał do gimnazjum w Cieszynie, gdzie świadectwo dojrzałości uzyskał w roku 1868. W tym samym roku rozpoczął w Wiedniu studia na Wydziale Medycznym, po krótkim czasie przeniósł się jednak na Wydział Filozoficzny. W Wiedniu poznał wybitnego florystę, Eustachego Wołoszczaka, który stał się później jego serdecznym przyjacielem.

W roku 1871 przeniósł się do Krakowa, gdzie uczęszczał na wykłady z nauk przyrodniczych. W latach 1872-74 był asystentem M. Nowickiego w Katedrze Zoologii i opublikował kilka prac poświęconych chrząszczom z Baraniej Góry, Tatr oraz okolic Krakowa i Wadowic, wzbogacając znajomość fauny Galicji o 160 gatunków. W okresie tym w zakresie badań fauny Galicji nawiązał trwałą współpracę z Władysławem Kulczyńskim. Od roku 1874 związany był z Komisją Fizjograficzną Akademii Umiejętności w Krakowie, która wielokrotnie finansowała jego badania terenowe.

W latach 1874-75 pracował jako nauczyciel we Lwowie, wzbogacając przy tym zbiorami chrząszczy i błonkówek kolekcje przyrodnicze Muzeum im. Dzieduszyckich. W latach 1875-88 był nauczycielem gimnazjalnym w Przemyślu, a równocześnie badał i opisywał przyrodę okolic Przemyśla, tworząc przy tym zielniki, zbiory mięczaków, chrząszczy, błonkówek i pluskwiaków, które ofiarował muzeum Komisji Fizjograficznej Akademii Umiejętności. Szczególnie cenne były z tego okresu jego prace o faunie i florze okolic Przemyśla oraz Karpat w dorzeczu górnego Sanu i Strwiąża.

W latach 1879-85 corocznie spędzał wakacje w Tatrach, badając rozsiedlenie pionowe roślin na całym ich obszarze, od Tatr Bielskich po Chocz. Zebrany w tych latach zielnik, ofiarowany Komisji Fizjograficznej (obecnie znajduje się on w Instytucie Botaniki PAN w Krakowie), stał się podstawą jego najważniejszego dzieła, w którego części pierwszej podzielił tatrzańską florę na 7 pięter i porównał ją z florą Babiej Góry, Karpat Wschodnich i Sudetów oraz z florą alpejską i arktyczną. Zebrana podczas wycieczek kolekcja ślimaków tatrzańskich stała się podstawą pracy o ich pionowym rozmieszczeniu, która nowoczesnością ujęcia wyprzedzała swoje czasy o kilkadziesiąt lat i należy do najcenniejszych pozycji europejskiej literatury malakozoologicznej XIX w.

W roku 1888 Kotula zapadł na zdrowiu i po rocznym urlopie zdrowotnym przeniesiony został czasowo w stan spoczynku. W latach 1888-91 przebywał w Baltimore, w latach 1891-92 – w Cieszynie, zaś w latach 1892-93 – w Wiedniu. Dla podreperowania pogarszającego się stanu zdrowia wyjeżdżał do Tyrolu, Bawarii i często korzystał z uzdrowisk na Śląsku. Drugą część dzieła o roślinności Tatr, w której zawarty został szczegółowy wykaz roślin tatrzańskich, ich stanowisk i częstości występowania, w zaistniałej sytuacji zestawiał, w oparciu o notatki Kotuli, Władysław Kulczyński.

W roku 1894 Bolesław Kotula zamieszkał w Innsbrucku, nosząc się z zamiarem opracowania poziomego i pionowego rozmieszczenia roślin w obrębie południkowego pasa Alp, od południowej Bawarii poprzez północny i południowy Tyrol aż po północne Włochy. W latach 1884-88 odbył ponad 500 wycieczek w Alpy, podczas których zebrał ogromny materiał (ok. 250 000 notatek i zielnik liczący ponad 25 000 arkuszy – obecnie w zbiorach Instytutu Botaniki PAN w Krakowie), którego nie zdążył już, niestety, opracować. W sierpniu 1898 roku wybrał się ze swym bratem, Andrzejem, na szczyt Geisterspitze w grupie Ortleru w Alpach Tyrolskich, i tam 19 sierpnia wpadł do głębokiej szczeliny w lodowcu Ebenferner. Towarzyszący mu brat, ratując własne życie, przeciął linę, którą byli związani. Opublikowany dorobek naukowy Kotuli składa się z 5 prac botanicznych i 6 faunistycznych. W oparciu o jego zbiory ślimaków szwedzki malakozolog C. A. Westerlund wyodrębnił kilka nowych gatunków, z których jednemu na jego cześć nadał nazwę *Semilimax kotulae*. Jego imię nosi również opisany przez niego nowy gatunek brzozy – *Betula kotulae* Zaverucha (= *Betula obscura* Kotula) oraz jeden z gatunków przywrotnika – *Alchemilla kotulae* Pawłowski.

Opublikowane prace:

- 1872 – Przyczynek do fauny chrząszczów Galicyi. *Sprawozd. Kom. Fizjogr. c.k. Tow. Nauk. Krak. 6.*
- 1873 – Przyczynek do fauny chrząszczów Galicyi. *Sprawozd. Kom. Fizjogr. Akad. Umiej. 7.*
- 1874 – Przyczynek do fauny chrząszczów Galicyi. *Ibid. 8.*
- 1878 – Flora leśna okolic Przemyśla. *Sprawozdanie Dyrekcji c.k. Gimnazjum w Przemyślu za rok szkolny 1878.*
- 1881 – Spis roślin naczyniowych z okolicy Przemyśla. *Sprawozd. Kom. Fizjogr. Akad. Umiej. 15.*
- 1882 – Wykaz mięczaków zebranych w okolicach Przemyśla, tudzież w dorzeczu górnego Strwiążu i Sanu. *Ibid. 16.*
- 1883 – Spis roślin naczyniowych okolic górnego Strwiąża i Sanu z uwzględnieniem pionowego zasięgu gatunków. *Ibid. 17.*
- 1883 – Dodatek do flory Karpat nad górnym Sanem. *Sprawozdanie Dyrekcji c.k. Gimnazjum w Przemyślu za rok szkolny 1883.*
- 1884 – O pionowym rozsiedleniu ślimaków tatrzańskich. *Sprawozd. Kom. Fizjogr. Akad. Umiej. 18.*
- 1889-1890 – Rozmieszczenie roślin naczyniowych w Tatrach – *Distributio plantarum vasculosarum in montibus taticis.* Kraków.
- 1890 – Spis pluskw okolic Przemyśla i po części Lwowa. *Sprawozd. Kom. Fizjogr. Akad. Umiej. 25.*

Źródła:

1962. Tatrzański Park Narodowy (Red. W. Szafer). Kraków. S. 474-475, 482-483 (portret).
- Golec J., Bojda S. 1993. Słownik biograficzny Ziemi Cieszyńskiej 1. S. 156-157.
- Kucowa I. 1958. Zielnik tyrolski Bolesława Kotuli. *Fragm. Flor. Geobot. 4.* S. 3-13 (bibliografia).
- Radwańska-Paryska Z. 1987. *St. Biol. Pol. S. 283-284.*
- Urbański J. 1968/69. *Pol. St. Biogr. 14.* S. 499.
- Snoch B. 1997. Górnśląski Leksykon Biograficzny. Muzeum Śląskie. Katowice. S. 124.